

SZENT-GYÖRGYI ALBERT 1930-BAN ELMONDOTT BESZÉDÉBŐL

SZENT-GYÖRGYI ALBERTnak, a közel negyedszázada az Egyesült Államokban élő Nobel-díjas magyar tudósnek, a Magyar Tudományos Akadémia tiszteleti tagjának következetes antifasiszta magatartásáról, háborúellenes állásfoglalásairól sokat olvashattunk az utóbbi években a magyar sajtóban is. Nemrégiben jelent meg magyaryelvű válogatás különféle témájú írásaiból „Egy biológus gondolatai” címmel.

SZENT-GYÖRGYI ALBERT a háború utáni nehéz években azért telepedett le az USA-ban, mert azt remélte, hogy ott kedvezőbb feltételek között folytathatja tudományos kutatómunkáját. Időközben azonban rá kellett jönnie arra — és erre utalnak írásai, nyilatkozatai, — hogy bármilyen kedvezőek az anyagi feltételek a tudományos munka számára, ezek elválaszthatatlanok a környező társadalomtól, a politikától. A világhírű tudós pedig — mint ezt ugyancsak írásai, szóbeli nyilatkozatai bizonyítják — élesen szembeáll a nixoni politikával, határozott ellenzője Amerika vietnami agressziós politikájának és minden hasonló, a béke ellen irányuló merényletnek.

SZENT-GYÖRGYI ALBERT 1945-ig a szegedi, majd a budapesti egyetem professzora volt; orvos és biokémikus, aki 1936-ban Nobel-díjat kapott (azonban mégis csak 1945-ben lett a Magyar Tudományos Akadémia tagja.) Világraszóló tudományos eredményei ellenére, sohasem volt csak kutató-tudós: az oktatás és nevelés kérdései is mindig intenzíven, mélyen foglalkoztatták.

1945-től az Országos Köznevelési Tanács elnöke volt, amelynek 1945—46-ra kiadott programjában a következő szavakkal hirdette meg az új nevelés koncepcióját:

„Egész embert akarunk nevelni. Adjuk meg a szellemnek, ami a szellemé, a testnek, ami a testé. Tanításunk ne csak az emlékezetet terhelje, de tanítson egyben gondolkodni, megérteni. Költse fel az önálló gondolkodás, vizsgálódás és cselekvés vágyát. . .”

SZENT-GYÖRGYI ALBERT már a hazánk felszabadulását megelőző évtizedek során is minden alkalmat megragadott, hogy kemény bírálattal illesse a magyar közoktatás egy-egy szektorát és ezen keresztül az egész magyar közoktatást.

1930. november 22-én a szegedi Országos Testnevelési Kongresszuson mondogta el „Az iskolai ifjúság testnevelése” című beszédét, amelyből a következőkben részleteket közlünk. Bár a beszéd címét és az alkalmat tekintve is, SZENT-GYÖRGYI professzor csak az iskolai nevelés egy látszólag kis területét érinti, valójában ennél jóval messzire nyújt kitekintést.

„Hazánk ma legváltóságosabb óráit éli, melyekben szüksége van fiainak minden szikrányi képességére, ha nem akarja, hogy neve az élők sorából kitöröltessék. Ez a súlyos megpróbáltatás iskolarendszerünk elé is egészen új célokat, új követelményeket állít. Az iskola, mint az ifjúság, a jövő építője és formálója, döntően szól bele nemzeti létért való küzdelmünk kimenetelébe. Ezért örömmel vettem a testnevelési kongresszus bizottságának megtisztelő felszólítását előadás tartására, mely alkalmat adott nekem arra, hogy a testnevelés kapcsán megvizsgáljam azt, hogy mai iskolarendszerünk, amely a régi jó idők öröksége, megfelel-e az új és változott idők követelményeinek?

Ha az iskolának a testneveléshez való viszonyát akarjuk megvizsgálni, először arra a kérdésre kell felelnünk, hogy mi tulajdonképpen az iskola, mi az iskolának célja és hivatása. Engedjék meg, hogy mint egyetemi tanár, ezt a kérdést a hozzám legközelebb álló intézmény, az egyetem példáján világítsam meg, kifejtve

azokat az elveket, melyek nézetem szerint minden iskolát kell, hogy irányítsanak az elemitől az egyetemig. Mi tehát az egyetem célja és hivatása?

Ebben a kérdésben a vélemények különböző országokban igen eltérőek. Az egyetem, mint minden iskola, tanítványaival két dolgot tehet: taníthatja és nevelheti őket. Az európai kontinensen a legtöbb egyetemnek az a felfogása, hogy ő nem nevelő, hanem tisztán tanító intézmény, szakiskola. Ha ezt az álláspontot tesszük magunkévá, akkor nem sok mondanivalónk van a testnevelésről. Ebben az esetben az egyetem egyetlen célja, hogy a kötelező tanítási idő alatt hallgatóinak fejébe 100 vagy 200 kilónyi könyv tartalmát átpréselje, ezután ismét szabadlára helyezvén őket. Ebben az esetben az egyetemnek csak arra kell vigyáznia, hogy hallgatóit éppen csak annyira terhelje meg, hogy ne mindjárt az egyetemen roskadjanak össze a tanítás terhe alatt. Ezt a célt mi a mai tanítási rendszer mellett már el is értük, ami a magyar nép bámulatos szívósságáról tesz kétségtelen tanúbizonytságot.

Ezzel a felfogással szemben áll két nagy, ősi angol egyetem, Oxford és Cambridge. Ez a két egyetem, eltekintve tudományos kutatásaitól, elsősorban nem tanító, hanem *nevelő* intézet.

... Hogy mondókámat rövidre fogjam, Oxford és Cambridge titka az, hogy itt elsősorban embereket, férfiakat nevelnek, nem pedig savanyú, verejtékükben főtt filozófusokat vagy másegyebeket, s e munkájuknál legfontosabb eszközük a sport, mely nem a szellem útján nyomja el a testet, hanem a test útján nyitja meg a lelket.

A két egyetem élesen vonja meg a határt két célja között: nevel kis számban tudósokat, s nagy számban embereket a közéletre, nem kevervén össze a kettőt, nevelve féltudóst, aki az életre alkalmatlan, s a tudománynak csak a szagát ismeri.

Amit itt Oxford és Cambridge példáján, e szakavatott körben szeretnék hangsúlyozni, ez az, hogy a sport nemcsak a testnevelésnek, de a lélek nevelésének is leghatásosabb eszköze és minden iskolának, a legalacsonyabbtól a legmagasabbig első és szent hivatása és kötelessége a lélek nevelése, hogy fiaiból embert faragjon.

... De ha körülnézek itthon, ha számot adok magamnak rövid tanári működésem tapasztalatairól, a legnagyobb szomorúság, a legnagyobb keserűség tölt el. Az a hallgatóság, amelyet kezem alá a középiskola küld, minden veleszületett tehetsége mellett is kevés kivétellel nemcsak tudósképzésre, de mindennemű felsőbb kiképzésre teljesen alkalmatlan. Annak az előzetes kiképzéséről el lehet mondani a rövid orvosi jelentés szavait: „Az operáció sikerült, a beteg meghalt”. A tanítás jó volt, a gyermeket megölték. Abból a 12 évi magolás és drukkolás kivert, kigyilkolt minden eredetiséget, minden érdeklődést; azt már semmi más nem érdekli, minthogy hányadik lap aljától hányadik lap tetejéig kell a leckét megtanulni, hogy a vizsgán átcúszhasson, és egyetlen vágya és egyetlen reménye az, hogy megszerezvén a diplomát, valami állami álláshoz jusson, és ilyen módon a saját életének a terhét és nyögét az állam nyakába varrja. Ma nálunk minden 6 éves gyermekkel az történik, ami szokott történni egy apagyilkossal, hogy elítélik 12 évi szabadságvesztésre és szigorított kényszermunkára. Az iskolában a gyermeki lélek minden erénye, a pajkossága, a vidámság, az elevenség bűn. A gyermeki lélek tudásra való szomját magolással és fenyegetéssel, élettelen tanítással elégitik ki. És mikor 12 év után ilyen előkészítéssel a serdülő ifjút hozzánk küldik az egyetemre, mi azután tanítjuk, tanítjuk és tanítjuk őket. És amikor azután további öt év alatt végleg megfosztottuk őket a szabad cselekvés és gondolkozás minden képességétől, akkor hirtelenül kilökjük őket az életbe és még a végén

azon csodálkozunk, hogy ott nem tudnak a saját lábukon megállani és hogy ez a szegény ország nem tud a maga nyomorúságából kivergődni.

Hogy csak az lehet igazán ember, aki igazán gyermek is tudott lenni, az régi igazság. Hogy csak az egészséges ember lehet igazán hasznos tagja a társadalomnak, ahhoz kétség nem fér. És mi kikergetjük hideg, sötét téli reggelen fél hét órakor kis gyermekeinket meleg ágyukból, hogy elzavarjuk őket az iskolába, ahol mozdulatlanul, rettegésben töltik el zsenge éveik nagy részét, ahol egészségtelen, félénk, 10 éves felnőtteket faragnak belőlük. Úgy értesültem, hogy még mindig vannak iskolák, ahol napi öt órai tanítás folyik, ahol hetenként két tornaóra van, ahol tehát három napra előre kell a gyermekeknek magukat kimozogniok. Hát tudnak az urak három napra előre enni vagy aludni? Ez, ami itt folyik, az ellenkezik nemcsak a fiziológia és orvostudomány, de ellenkezik az emberi józan ész legelemibb követelményeivel. Ami pedig az öt órai oktatást illeti, én magam ugyancsak szellemi munkához szokott tudós ember vagyok, de én képtelen vagyok tovább, mint két óra hosszát előadásra figyelni, még akkor is, ha az előadás érdekes (ami pedig előadásban ugyancsak ritka). És akkor mi 10—12 éves kis gyermekek fejének beszélünk öt óra hosszát? Én nem értek a pedagógiához, de ha ez nem ellenkezik a pedagógia elveivel, úgy ezt a tudományt sem emberi lényeknek találták ki. Így uraim, nem embereket nevelünk, de lelkeket, de nemzetet gyilkolunk meg legválságosabb óráiban. Mi nem embereket nevelünk, hanem a tudálékosság mázával megkent féltudósokat, akik a közéletre alkalmatlanok s a tudományhoz nem értenek.

... Hogy az iskola mit ad a mi elvett drága kincsünkért, a kivert érdeklődésért, a megcsontított egészségért, az elnyomott szabadságért és önállóságért, azt nekem sok érdeklődésem ellenére sem sikerült kinyomoznom. Az egyetemen a kémia tanításánál szerzett tapasztalataim mutatják, hogy a középiskolából kikerült ifjúság a természethez vagy természettudományhoz nem ért, modern nyelvet úgy, hogy egyszerű levelet lennének képesek megfogalmazni, vagy egy idegennel beszélni, nem tudnak. A klasszikus nyelvekből, amire a legtöbb időt fordították, annyit sem tudnak, hogy a saját passziójukra képesek lennének egy klasszikust elolvasni. Az ókor szelleme tőlük távol áll és az igazi történelemből pedig, abból, hogy az emberiség hogyan emelkedett a mai tudásának és gondolkozásának magaslatára, abból annyit tudnak, hogy egy hollandi hasonlattal éljek, mint a tehén tud abból, hogy hogyan kell tojást rakni. Irodalmi műveltségről szó sincs és ha legalább az érdeklődésük maradt volna meg, hát megvígasztalódnék. A mai középiskolai tanítás eredményeire talán legjellemzőbb egy kis eset, amelynek véletlenül és akaratlanul is tanúja voltam néhány évvel ezelőtt. A rotterdami nagy Rajna-hídon előttem ment egy diák, hóna alatt nagy csomó könyvvel. Korából látszott, hogy érettségi vizsga körül jár. De járásának derűs jellege mutatta, hogy ezen a vizsgán már túlesett. A híd közepére kiérve a diák megállott, a szíjjal összekötött könyvesomót kilógatta a folyó felett, azután elengedte a szíjat és arcában a legélénkebb kéj érzetével figyelte, hogy hogyan zuhannak le azok a könyvek és hogyan nyelik el őket a Rajna hajjai egyszer s mindenkorra.

Szavaimat rövidre akarom fogni. Az én legmélyebb meggyőződéseim szerint az egyetlen út egy nemzeti megújulás felé csakis mélyre szántó, táglelkű tanügyi reformon át vezethet, amely tanügyi reform nemcsak a tanítás anyagát és mennyiségét, de egész szellemét változtatja meg a legtetejétől a legaljáig, az elemitől egészen az egyetemig.

Egy ilyen új tanrendszerben a sportnak, mint a test és a testen át a lélek neve-

lőjének tág tere kell, hogy nyíljk, amely összhangban áll nemcsak a pedagógia, de az egyszerű emberi ész és természet követelményeivel is. De ily reformot ne tessék tőlünk várni; mi tanárok, tanítók és pedagógusok vagyunk, a mi szellemességünk a reform körül ki fog merülni abban, hogy még néhány tárgyat beszorítunk a tanrendbe. Mi, ha tornáról vagy sportról lesz szó, mindig csak azt fogjuk mondogatni, hogy nekünk a tanítás céljaira az ifjúság minden percére szükségünk van. És ha majd megnyújtjuk a kötelező tanidőt a mainak duplájára vagy tízszeresére, mi akkor is csak azt fogjuk mondani, hogy felfedeztünk még egy tárgyat, mely nincsen a kellő terjedelemben tanítva s amelyből az ifjúság még mindig kevesebbet tud, mint a szaktanár s így időt most sem nélkülözhetünk . . .”

(Elhangzott 1930. november 22-én)

Közzéteszi: FÖLDES ÉVA